

ПОЛІТИКА І ЧАС

МІЖНАРОДНЕ ЖИТТЯ
І ЗОВНІШНІ ЗНОСИНИ
УКРАЇНИ

Суспільно-
політичний журнал
Виходить щомісяця

Засновники —
Міністерство
закордонних справ
України,
трудоий колектив
редакції

7

ЛИПЕНЬ 1993

Видається за участю
Українського інституту
міжнародних відносин
при Київському
університеті
імені Тараса Шевченка
та Акціонерного банку
«Брокбізнесбанк»

Видавець —
видавництво
«Преса України»
Київ

У НОМЕРІ:

- 4 ШУЛЬГА М. Для національної злагоди.

СЛОВО ГОСТЯ

- 8 КОЛЬ Г. Це великий крок уперед.
10 ДУТКЕВИЧ Я. Живий місток між народами.
Перший рік «Корпусу миру» США в Україні.
12 ЗА «КРУГЛИМ СТОЛОМ». Зовнішня політи-
ка — спільний пріоритет. ЛЕЩЕНКО Л.
Національні інтереси України та її зовніш-
ньополітична стратегія. МАРТИНЕНКО П.
Механізм формування зовнішньої політики.

ПОВІДОМЛЕННЯ, КОМЕНТАРІ

- 25 ШЕРГІН С. Три полюси замість двох! Но-
татки з міжнародного семінару в Зальц-
бургу.
29 ШМАНЬКО Г., КІШ Є. Угорщина: курсом ре-
форм.
34 ДУБИНА О. Час наводити мости.
39 ГУЦАЛО С., ПЛАЧИНДА В. Еритрейський
прецедент.
43 ВАСИЛЕНКО Г. А прориватись треба. Євро-
пейське військово-технічне співробітництво
і Україна.

ДУМКИ, ОЦІНКИ

- 45 КИРИЧЕНКО В. І для прийдешніх поколінь.
Українська національна ідея і зовнішня по-
літика України.

ЩО, ДЕ, ЯК

- 50 БЕБИК В. Воля виборців і виборча інже-
нерія.

284000 г. Івано-Франковск
ул. Шевченко 37
педагогический институт
им. В. С. Стефаника
БИБЛИОТЕКА

УГОРЩИНА: КУРСОМ РЕФОРМ

Г. ШМАНЬКО,
доктор історичних наук, професор,
Є. КІШ

СУСПІЛЬНИЙ РУХ В УГОРЩИНІ наприкінці 80-х і на початку 90-х років XX століття добився історичних результатів. Кардинально змінився політичний та економічний режим. До керівництва країною прийшли політичні партії, які є виразниками думок та інтересів основної маси угорського населення. Змінюється співвідношення політичних сил як між партіями урядової коаліції, так і в самих партіях. Корінні реформи в економіці привели Угорщину до багатуукладної власності і ринкових відносин.

Цим та іншим проблемам суспільного життя присвячується робота з'їздів різних партій, які проводяться в 1993 році. Вони підсумовують результати політичних та економічних реформ у країні. З'їзди проходять в обстановці гострої політичної боротьби між партіями та громадськими рухами за вироблення найкращих програм розвитку суспільства. Вони водночас визначають співвідношення сил різних політичних напрямів в угорському демократичному русі.

Так, VI з'їзд правлячої партії Угорський демократичний форум (УДФ) визначив, що вона і надалі продовжуватиме помірковану центристську політику, яка стала основою стратегії партії напередодні виборів у центральні органи державної влади, що відбуватимуться в 1994 році. Фракції всередині партії перебувають у стані стійкої політичної рівноваги, розуміючи, що від цього залежатиме як існування самої партії, так і діяльність очолюваного нею уряду.

Угорщина раніше за інші східноєвропейські країни здобула повну незалежність та самостійність і на основі багатопартійності і реального демократизму розпочала реформи як у політичній, так і в економічній сферах. Вона проходить складний, нелегкий шлях боротьби за здійснення кардинальних реформ. Зміцнюються демократичні структури, розвиваються нові ринкові відносини, зростає міжнародний авторитет країни.

Всі ці та багато інших державотворчих процесів мають деякі аналоги і в будівництві незалежної України. Тут, хоч і повільніше та шляхом проб і помилок, також здійснюються реформаторські процеси. І зіставлення досвіду Угорщини та України, на нашу думку, цілком доцільне. Автори цього повідомлення прагнуть творчо осмислити складні процеси становлення державності, незалежності на прикладі Угорщини і показати українському читачеві, як саме здійснюються угорські реформи і до яких політичних та економічних змін вони приводять.

У РЕЗУЛЬТАТІ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ 23 березня — 8 квітня 1990 року в Угорщині перемогу здобули опозиційні партії на чолі з Угорським демократичним форумом. Перемога опозиції над правлячою з 1956 року Угорською соціалістичною робітничою партією, перетвореною з 1989 року в Угорську соціалістичну партію (УСП), була перемогою правоцентристських політичних сил.

З 386 депутатських місць у парламенті найбільшу кількість отримав Угорський демократичний форум (164 місця — 24,71 процента голосів виборців), який разом з Незалежною партією дрібних власників і громадян — НПДВ (44 місця — 11,76 процента) та Християнсько-демократичною народною партією — ХДНП (21 місце — 6,64 процента) утворив урядову коаліцію, тим самим визначивши національно-християнсько-демократичну політичну орієнтацію уряду.

Другою партією, за підсумками виборів, став Союз вільних демократів (СВД) — 21 місце — 8,94 процента, який уособлював ліберально-радикальний напрям у парла-

чоловіків. У розвинутих
проявляється

Угорського унітарного уряду

стаття

менті. Вибори відобразили значну поразку лівих політичних сил, насамперед соціалістів та соціал-демократів.

Створений у травні 1990 року уряд очолив голова УДФ Й. Антал. Однак його партія не мала в парламенті кваліфікованої більшості, тобто двох третин голосів, які потрібні, щоб приймати закони. Тому УДФ 25 квітня 1990 року уклав позапарламентську угоду з найзначнішою партією опозиції — Союзом вільних демократів (СВД). Слід ще мати на увазі й таку обставину: на виборах до органів самоврядування, що проходили в жовтні 1990 року, перемогу виборолла опозиція — СВД та СМД, тобто ліберали.

Взагалі вибори до органів місцевого самоврядування відзначалися дуже низькою активністю населення. Це стало наслідком різкої зміни громадської думки щодо уряду, а також погіршення матеріального становища людей. Зокрема, внаслідок ліквідації збиткових підприємств та переорієнтації країни на західний ринок безробіття на кінець 1990 року набуло масового характеру і становило близько 80 тисяч чоловік. Різка пауперизація значних верств населення, невдачі уряду у розв'язанні назрілих проблем привели до невдоволення його діяльністю.

Поразка урядової коаліції на виборах у місцеві органи влади засвідчила, що в багатьох регіонах країни правляча партія користується незначною підтримкою населення. Це підтвердили також численні дослідження громадської думки. До зниження престижу уряду спричинило й те, що Конституційний суд у жовтні 1990 року відхилив його законопроект по земельній реформі. Йому також не вдалося провести через парламент законопроект під назвою «Юстиція», яким передбачалася політична відповідальність посадових осіб колишнього соціалістичного режиму.

Перехід влади до лібералів у місцевих органах самоврядування по всій країні, відсутність чіткої програми уряду по виходу країни з кризи, гостра внутріполітична боротьба між центристами та правими в УДФ, постійна внутрікоаліційна конфронтація по лінії УДФ — НПДВ значно змінили імідж УДФ як «центру спокійної сили», з яким форум переміг у травні 1990 року.

Програма Й. Антала, розроблена на початку 1991 року, відображала позицію уряду стосовно внутрішніх та міжнародних питань, включення економіки країни найближчим часом у західноєвропейський інтеграційний процес. Але багато положень в документі окреслено в загальних рисах.

Економічна програма уряду «Стабілізація і конвертованість» була розроблена міністром фінансів М. Купою. Ця програма, за якою передбачалися піднесення економіки країни з 1993 року, значне скорочення безробіття, зниження інфляції і досягнення конвертованості форинта в 1994 році, мала створити умови для формування соціального прошарку власників промислового і фінансового капіталу, дрібного та середнього підприємництва та середнього класу угорського суспільства, який би став надійною основою політичної стабілізації країни.

Очікуваним соціальним наслідком роздержавлення і приватизації мало бути створення широкого прошарку власників, зняття соціального невдоволення, а також значне соціальне розшарування громадян. Виходили з того, що в цілому ці перетворення в економіці дадуть змогу не тільки стабілізувати саму економіку, а й створити необхідні передумови для подальшого розвитку демократії в політичній сфері суспільства.

Політичні та економічні реформи 1991—1992 років значно змінили співвідношення політичних сил як між партіями урядової коаліції, так і в самих партіях. Бурхливі дискусії в парламенті викликав законопроект про компенсації, що є головною вимогою в програмі НПДВ. Поправки до нього обговорювалися близько чотирьох місяців і нарешті в серпні він був прийнятий. Таким чином УДФ уникнув назріваючої урядової кризи, пішовши на значний компроміс і погодившись з багатьма пропозиціями НПДВ. Ліберали та соціалісти голосували проти цього закону, оскільки, на їх думку, компенсація не торкнеться значних верств населення, які протягом десятків років працювали в промисловості і сільському господарстві.

Згідно з законом компенсацію буде виплачено тим, хто зазнав втрат своєї власності після 1 травня 1939 року, на загальну суму збитків у формі так званих компенсаційних білетів (цінних паперів). Ці білети в подальшому можна використати

в процесі приватизації майна, землі, житла. Компенсація становитиме не більш, як 200 тисяч форинтів. Вимагати відшкодування можна протягом 90 днів, і через це населення почало активний розшук необхідних документів.

Слід зазначити, що закон не вимагає жити і працювати на землі, тобто створивалися умови для здачі її в оренду чи спекуляції нею. Прийняття цього закону викликало нерівнозначну реакцію як у парламенті Угорщини, так і серед населення, для значної частини якого не гарантувалися соціально-економічні можливості.

Другою великою подією в парламенті Угорщини було обговорення закону «Юстиція». Його, як уже зазначалося, відхилив Конституційний суд як такий, що не відповідає конституції. Але уряд протягом 1991 року прийняв все ж таки схожі розпорядження, зокрема, про проведення атестації та переобрання керівників різних закладів, про розробку законопроекту щодо використання даних про інформаторів колишнього міністерства внутрішніх справ та інші.

У листопаді 1991 року два депутати парламенту, Зетені і Токач, виступили з законодавчою ініціативою, яка передбачала притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які з 21 грудня 1944 року по травень 1990 року скоїли злочин, що кваліфікувався як «зрада батьківщини». Цю пропозицію, як і багато подібних інших, Конституційний суд відхилив. Але обговорення цих проектів в парламенті зайняло багато часу і викликало гостру політичну боротьбу між партіями. Опозиція заявляла, що внесення урядом цих законопроектів, які преса назвала «законами помсти», може значною мірою загальмувати демократичний розвиток країни.

У цілому УДФ, особливо його праве, національно-радикальне, крило, дотримується практики відкритої боротьби з політичними діями колишнього режиму. На думку ж лібералів та соціалістів, цю проблему необхідно розв'язувати конституційними заходами, а не вимагати проведення розправ, що лише посилять соціально-політичну напругу в країні і може призвести до урядової кризи.

ПРОТЯГОМ ОСТАННІХ РОКІВ в Угорщині прискорився процес створення основ ринкової економіки — так званої/ малої приватизації, роздержавлення в галузі промислового виробництва, що зумовило перехід значної частини населення в приватний сектор. Наприкінці 1991 року в цьому секторі вже працювало 20 процентів працездатного населення, тут було вироблено чверть валового національного продукту.

Але в умовах радикальної ринкової реформи прискорилося також падіння виробництва, мала місце велика кількість банкрутств підприємств, що і призвело до збільшення числа безробітних до 400 тисяч чоловік та зниження реального життєвого рівня населення на 10 процентів.

Намагаючись перешкодити цим явищам, уряд здійснив певні заходи — через Фонд зайнятості, через систему соціальної допомоги, які перекрили 80 процентів зростання цін. Процес суспільних перетворень у країні, формування нових прошарків населення поступово сприяли створенню умов як для економічного розвитку, так і для політичної стабілізації.

Спроби уряду прийняти так званий «закон помсти», провести «чистки» як серед опозиції, так і серед багатьох керівних органів, тобто позбутися «політично неблагонадійних», а також значна кількість негативних наслідків політичної боротьби і впровадження ринкових реформ в цілому зумовили невдоволення значної частини населення, що вилилося в масові страйки, демонстрації, акції протесту.

За статистичними даними, з травня 1990-го по квітень 1992 року відбулося 50 демонстрацій в провінції. Найзначнішими з них були демонстрації педагогів, студентів з вимогами поліпшити їх матеріальне становище, підвищити заробітну плату, стипендії. Багато акцій протесту та демонстрацій проводилося на захист навколишнього середовища.

Значними були також і виступи населення політичного характеру, наприклад, з приводу прийняття закону про компенсації. Вони пройшли в селах протягом 1990—1991 років. Найзначнішою була так звана «молочна демонстрація», коли виробники безплатно роздавали молоко на знак протесту проти дій уряду, який відмінив на нього дотації та значно підвищив роздрібні ціни. В червні 1991 року вдалося уникнути загальнонаціонального страйку, лише зробивши значні поступки Федерації угорських профспілок.

Різка радикалізація настроїв угорського населення виявилася також і в одностійдальності уряду. Згідно з дослідженнями громадської думки, зростання симпатій та підтримки з боку населення в більшій мірі стосувалося опозиції, ніж коаліційного уряду.

ПРОТЯГОМ 1992 РОКУ продовжувалася політична боротьба між партіями коаліційного уряду та опозицією з питань мас-медіа (телебачення і радіо). Цей конфлікт — «медіа-війна», як назвала його преса,— почався після того, як президент Угорщини А. Генц відмовився підписати накази про звільнення медіа своєму бар з керівних посад, тобто перешкодив УДФ повністю підпорядкувати медіа своєму політичному впливові. Після того проти керівників медіа висунули обвинувачення в «фінансових зловживаннях» та подібного роду претензії. «Медіа-війна» триває й сьогодні.

Гострі суперечності розривають правлячу коаліцію головним чином по лінії боротьби з «комуністами» та «наслідками колишнього режиму». «Заслугою» П. Тордьяна — голови НПДВ, є постійні політичні скандали в парламенті, які, по-перше, підривають авторитет дядя є постійні політичні скандали в парламенті, які, по-друге, створюють напружені ситуації Незалежної партії дрібних власників, а по-друге, створюють напружені ситуації в уряді. Заклики П. Тордьяна «просвітити як агентів МВС» прем'єр-міністра, членів парламентських партій, а також саму НПДВ, взагалі його «антикомуністичні» заклики знаходять відгук серед певних верств населення.

Своєрідним підсумком внутріполітичної боротьби в НПДВ став, по-перше, вихід 33 членів партії з парламентської фракції та створення «фракції НПДВ-33», яка на початку 1993 року об'єднувала вже 36 депутатів, а по-друге, організація, як твердить П. Тордьян, членами партії за допомогою МВС «пущчя» проти нього в червні 1992 року, наслідком якого стало виключення багатьох депутатів із НПДВ.

Не менш «яскравою» в цьому плані була і діяльність УДФ. Великий внутріполітичний та міжнародний резонанс викликала поява 20 серпня 1992 року публікації лідера національно-радикального крила УДФ І. Чурки, в якій давався критичний аналіз дворічної діяльності уряду, політичного та економічного розвитку країни.

Підкреслюючи негативні процеси формування ринкової економіки — безробіття, пауперизацію населення тощо, автор виділив і головні причини «кризи»: залежність країни від Міжнародного валютного фонду, іноземних банків, тобто іноземного фінансового капіталу, що передбачає також їх політичний вплив; залежність від так званих «генетичних причин» та єврейської гегемонії; постійний опір з боку опозиції і мас-медіа, а також колишньої партійної номенклатури, яка все ще лишається на керівних посадах. Все це заважає діяльності уряду.

З другої половини 1992 року в сфері економіки уряд почав коригувати «план М. Купи», тому що вже в середині того року головні показники в економіці — дефіцит бюджету, скорочення ВВП, зростання інфляції та безробіття, яке на кінець року становило 700 тисяч чоловік, кількість банкрутств, спад виробництва і т. ін. — вже перейшли межі, встановлені в плані М. Купи. Погіршилося і без того важке становище населення.

Згідно з соціологічними дослідженнями, на запитання «За кого б ви голосували, якби тепер були вибори? більшість опитуваних — 56 процентів, проголосували б за опозицію. Під час опитування визначилося також, що найбільш популярні серед угорського населення Союз молодих демократів та Союз вільних демократів, а УДФ зайняв третє місце. Значного успіху досягли за цей рік і ліві сили, насамперед УСП, яка разом з НПДВ зайняла четверте-п'яте місце у шкалі популярності.

Опит громадської думки відносно симпатій щодо лідерів політичних партій визначив тенденцію зростання популярності лібералів, перші місця серед яких займають А. Генц, В. Орбан і Я. Палоташ (Союз підприємців), а також лівих сил — колишніх реформ-комуністів Д. Хорн, І. Пожгаї. Значно зменшився рейтинг представників УДФ та коаліції — Й. Антала, І. Коні, І. Чурки (14—18 місця) і П. Тордьяна, який зайняв 20 місце.

Ці дані дуже важливі з огляду на нові вибори в Угорщині, до яких все сьогодні починають ретельно готуватися політичні партії.

ЗМІНА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ в Угорщині зумовила також значну переорієнтацію її зовнішньої політики. Посилилася тенденція розвитку міжнародних зв'язків з західноєвропейськими державами та їх політичним і економічним об'єднаннями. На новий рівень вийшло співробітництво Угорщини і європейського члена з Європейським співтовариством, а також і з НАТО. Активно розвиваються двосторонні відносини, насамперед, з Австрією, Німеччиною, США. Налагодилися політичні, дипломатичні і економічні зв'язки з Україною.

Але є обставини, що ускладнюють зовнішньополітичні відносини Угорщини з сусідніми державами, насамперед з державами колишньої Югославії де продовжується громадянська війна; з Румунією, де проживає велика кількість угорців, порушення прав яких, звичайно, не лише байдужим уряд Угорщини; із Словаччиною — в зв'язку з відмовою Угорщини далі спільно будувати гідрокасад на Дунаї.

Що стосується відносин Угорщини і України — двох близьких сусідів, — то вони поки що відстають від наявних можливостей, від динамічних змін у Центральній Європі. Угорщина однією з перших визнала Україну як самостійну і незалежну державу. Було встановлено дипломатичні відносини. Однак, не визнають і угорські офіційні кола, наші зв'язки, насамперед економічні, розгортаються не на належному рівні. Угорщина, яка досить успішно інтегрує розгортаються не на належному центральноєвропейських держав, не виявляє особливої наполегливості у залученні до цього процесу України.

На думку авторів статті, інтерес української держави щодо зв'язків з Угорщиною мав би бути спрямований на співробітництво в галузі сільськогосподарського виробництва, в переробці продукції аграрного сектора. Угорщина має всі можливості, в тому числі передову технологію, щоб переробити частину нашої продукції на своїх виробничих лініях. Взаемовигідним було б співробітництво в галузі обслуговування транзитних вантажів на державних кордонах, що вимагає більш якісної роботи на Чопсько-Захоньському сухопутному перевалі та організації в цьому пункті спільного підприємства. Недопустимо затягується вирішення питання про спеціальну економічну зону в Закарпатській області «Європа — Центр» та вільну митну зону «Чоп — Інтер — Порт».

В Угорщині в лютому 1993 року відбулася реорганізація в кабінеті міністрів. На пропозицію прем'єр-міністра Йозефа Антала замінено кілька керівників провідних міністерств — фінансів, промисловості та торгівлі, транспорту, сільського господарства, охорони здоров'я, екології. За словами добре поінформованих угорських діячів, ці перестановки були викликані необхідністю зміцнити керівництво окремих ділянок економіки більш компетентними фахівцями.

Зміни в уряді викликані й деяким погіршенням окремих економічних показників. В останні два роки (1991—1992) зростали зовнішні борги Угорщини, які сягають 22—23 мільярдів доларів США. На їх обслуговування щороку необхідно 3—3,5 мільярда доларів. Протягом 10 років зовнішні борги Угорщини обійдуться державі майже в 25 мільярдів доларів. За підрахунками угорських економістів, якщо щорічний приріст експорту становитиме 5 процентів, а імпорту — 1 процент, то й тоді лише в 2005 році зовнішній борг Угорщини зменшиться до обсягу, який вона мала в 1975 році. Таке становище з фінансами країни тривожить уряд.

ІЗ СКАЗАНОГО МОЖНА ЗРОБИТИ ВИСНОВОК про творчий підхід урядових і наукових кіл Угорщини до розвитку економіки країни та її швидкого інтегрування в світову економіку. Ця країна цілком може послужити певним мостом для інтеграції в ці процеси також незалежної України. Угорщина залишається однією із політично стабільних країн Східної Європи.